

ДОСЛІДЖЕННЯ МОЛОДИХ НАУКОВЦІВ

УДК: 314.74(4):[329.3:28]

© Надія Бальцій
(м. Коломия)

МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ У ЄВРОПІ

ЯК ЧИННИК АКТИВІЗАЦІЇ РАДИКАЛЬНИХ ІСЛАМІСТІВ

У статті аналізуються проблеми міграції та їх вплив на регіональну безпеку з врахуванням нових підходів і форм співробітництва на європейському континенті. Автор наголошує на тому, що поява нових зон конфліктів і нестабільності в Європі може стати загрозою безпеці в регіоні і привести до руйнування засад ЄС. Де ж вихід з такого становища? Дилема полягає у тому, чи вдасться досягнути більшої толерантності і певного посилення асиміляційної політики. Вряд чи слід очікувати якогось серйозного цивілізаційного зіткнення, якщо ми знайдемо шляхи порозуміння з іншими націями та етнічними групами.

Ключові слова: міграція, політичний тероризм, радикальні рухи, ЄС, етнічні групи.

У сучасному світі міграція стала досить розповсюдженим і соціально значущим явищем. Вона зумовлена цілим комплексом факторів – соціально-економічних, політичних, етнічних, релігійних, екологічних, демографічних. Окрім того міграція має такі ж різнопланові і далекосяжні наслідки як для країн, котрі віддають мігрантів, так і для тих, які їх приймають.

На сучасному етапі спеціальна методологія і теорія цього широкого дослідницького напрямку розробляється у працях відомих вчених: Іонцева В.А. [4], Моїсенко В.М. [8], Рибаківського Л.Л. [15]. Велике наукове значення мають результати дослідження міграційних процесів, проведені з позиції соціологічного аналізу їх актуального розвитку і майбутніх тенденцій, зокрема це віддзеркалено у працях Рязанцева С.В. [16]. Соціальні проблеми міжетнічних взаємин досліджуються Дробіжевою Л.М. [2], складові адаптаційної політики для мігрантів, розроблені у працях Лебедева Н.М. [7], Павленко В.Н. [9], Пядухова Г.А. [13].

Міграція стала одним із найважливіших факторів формування чисельності населення окремих країн і цілих континентів, значно впливає на формування робочої сили, видозмінює статеву і вікову структуру багатьох країн, з нею тісно пов'язані переміщення фінансового та інтелектуального капіталу. Багато країн, які ще недавно мали мононаціональний склад населення, стають поліетнічними. У цих умовах актуальною є проблема інтеграції і адаптації мігрантів у зв'язку з відмінностями культурних традицій, моральних канонів і, що найголовніше, законодавчих норм в їх нових місцях проживання. Іншим аспектом цієї проблеми залишається, так би мовити, «міграція» не тільки людей, але разом з ними і тих проблем, які змусили їх мігрувати і які мають бути вирішені за рахунок ресурсів, наявних і доступних у країні-реципієнті. У цьому контексті і розглянемо зв'язок між радикалізмом і міграцією, який насамперед впливає на розвиток політичних подій в Західній Європі та на Балканах.

Після 11 вересня 2001 р. публікацій про тероризм на Заході значно збільшилось. Однак в кримінологічних, політичних, культурно-релігійних чи економічних дослідженнях практично не робиться спроби дослідити походження і сутність тероризму в Європі, й мусульманського джихаду зокрема, використовуючи сучасні соціально-економічні методи аналізу.

Долаючи таку тенденцію і йдучи наперекір загальноприйнятій думці, слід зазначити, що більшість терактів, реалізованих на території Європи, організовано не мусульманськими терористами. Ця теза підтверджується статистичними даними, зібраними американським дослідником Вільямом Лейкером і Стівеном Бруком з Вашингтонського дослідного інституту «Nixon Center». У своїй роботі вони роблять висновок, що найбільша ісламістська терористична група в Європі зародилася зовсім не на Близькому Сході, а в самій же Європі. Вони також виявили зв'язок між тероризмом і міграцією. Більшість терористів, які діють у Європі і на Заході загалом, є мігрантами у першому, другому чи третьому поколінні.

В основу дослідження була покладена спеціально сформована вченими база даних, до якої вони занесли 386 терористів, притягнутих до відповідальності або вбитих на території Західної Європи в період з 1993 по 2006 рр. Дані для свого дослідження вони збирали із відкритих джерел: із повідомлень ЗМІ, урядових і судових документів, а також із публікацій дослідницьких інститутів. До бази даних включались тільки члени транснаціональних терористичних груп, які можуть бути віднесені до мережі «Аль-Каїди». Палестинські угруповання чи, наприклад, ліванський «Хезболлах» до уваги не брались, оскільки їх діяльність розглядається як локальна, спрямована проти Ізраїлю.

На основі цієї бази даних були зроблені цікаві висновки. Так, відкидається розповсюджена думка про те, що тероризм – це головним чином проблема Близького Сходу. Менше третини зареєстрованих вченими терористів народились у цьому регіоні. Із зібраних матеріалів чітко видно, що імміграція і географічна близькість до мусульманського світу відіграли важливу роль у формуванні терористичних угруповань у західних країнах. У Європі більшість терористів – вихідці з країн Магрибу, сусіднього регіону. Це може бути пов'язано з тим, що іммігрантів у Західній Європі найбільше з Північної Африки. Цікавими є також дослідження вчених відносно легальності в'їзду до ЄС, що стосується проекту Європейського Союзу щодо створення єдиної міграційної поліції. Як зазначають вчені, нелегальний в'їзд, за чим так слідкують представники влади, ніяким чином не впливає на те, чи стане іммігрант

терористом. Тільки 6% терористів в'їхали на територію ЄС нелегально. У 32% була віза, у більшості випадків студентська або туристична. 23% отримали політичний притулок у західних країнах, а 44% мали європейське громадянство. Цікаво, що 19% терористів були навернуті в іслам з іншої релігії, і це доволі велика кількість. Це підтверджує інформацію спецслужб про те, що «Аль-Каїда» посилено намагається завербувати осіб з нетрадиційною для мусульманина зовнішністю, представників інших віросповідань, а також жінок.

На думку Френсіса Фукуями майбутнє західної цивілізації залежить від того, наскільки Великобританія, Франція і Німеччина зможуть асимілювати своїх мусульман: «Мабуть, інтеграція мусульман в суспільство в цілому є однією з головних задач, яка стоїть перед цими країнами. Від того, як вони з нею впоравляться, залежить майбутнє демократії та західного світу. Мова йде про навідалу асиміляцію. Ми маємо справу не з іноземцями, не з прибульцями. Англійські терористи були британськими громадянами в другому і третьому поколіннях. Вони виростили в британському суспільстві, суспільстві абсолютно відкритому та демократичному. Однак, вони почували себе в цьому суспільстві чужими» [17].

Саме явище міграції існує вже дуже давно, але лише останнім часом воно стало розглядатись як найважливіша проблема внутрішньої і зовнішньої політики, особливо в розвинутих країнах, де все більш помітним стає стрімко наростаючий потік іммігрантів. У результаті в Європі відбуваються зміни в інтеграційній політиці, які були необхідні не тільки для успішної реалізації імміграційних проєктів, але й для послаблення соціальної напруги в європейських країнах. У європейському підході до управління міграційними процесами фактично відбувається революція, особливостями якої є з одного боку потреби розвитку соціальної й економічної сфер, а з іншого – проблеми культурно-релігійної і знову ж таки соціальної асиміляції.

Аналізуючи тенденції розвитку тероризму в Західній Європі, не можна обійти стороною чинники, які сприяли проникненню радикальних ісламістів в саме серце регіону. У цьому контексті зазначимо роль, яку відіграв розкол колишньої Югославії.

Підтвердженням історичними прикладами є те, що у результаті розпаду однієї країни, утворення і становлення на її терені нових держав, які не завжди в змозі самі себе обслуговувати й контролювати власну територію, створюється сприятливий ґрунт для розвитку різноманітних кримінальних угруповань, всіх видів контрабанди і, врешті решт, прориву тероризму. Свідомо чи ні, але Захід широко відчинив двері Європи тероризму, і теракти в Мадриді чи Лондоні – тільки наслідки таких політичних дій.

Ще кілька століть назад Австро-Угорська монархія захищалась від наступу зі Сходу тим, що певною мірою використовувала сербів як охорону південних рубежів своєї імперії. Сьогодні серби втратили навіть

деякі етнічні області. У Боснії створено мусульманську державу, а Косово відокремлене від Сербії. Отже, тут з'єдналися шляхи транзиту наркотиків, зброї та ісламського тероризму [3]. Як вони виглядають на сьогоднішній момент найкраще видно на етнічній карті, на якій заселені раніше сербами території Косово, а також центральної Боснії і Хорватії, просто зникли. Дослідники описують кілька шляхів включення Боснії і Косово до світових маршрутів наркотогівлі і мережі баз підготовки терористів, започаткованих в Афганістані з продовженням у серці Європи. Серед них так звані «Албанське з'єднання», що відіграє роль головного і найкоротшого маршруту, «Зелений перехресток», який діє в якості найпростішого способу транспортування внаслідок проходження маршруту через переважно мусульманські території.

Використання того чи іншого із цих шляхів залежить від пори року, тобто метеорологічних умов, оскільки багато напрямів у зимовий час непридатні для використання. Для терористичної діяльності особливе значення має надійне територіальне з'єднання, заселене мусульманами, щоб можна було перекинути часто і пішки осіб без документів, тобто тих, хто знаходиться у розшуку, а також потенційних терористів-смертників. Окрім того, на цих етнічно очищених територіях можна без ризику організувати центри навчання і збору, де терористів вчать поводженню з вибуховими речовинами та приладами, озброєнням й іншим навичкам підривної діяльності. Тут у безпеці можна дочекатися й «відкриття» подальшого шляху до Центральної Європи чи часу реалізації теракту. Центри контролюються різноманітними терористичними організаціями, пов'язаними з ісламськими релігійними осередками. Діяльність подібних структур зазвичай маскується необхідністю досягнення вищих політико-релігійних цілей.

У центрах збору відбувається вербування, створення і організація «Білої» Аль-Каїди, котра, набувши європейську зовнішність, має стати надійною опорою для реалізації терористичних актів. «Біла» Аль-Каїда спроможна використовувати уже протоптані шляхи наркотранзиту і контрабанди зброї, щоб ускладнити службам безпеки Заходу задачу встановлення, чи то ідеться про наркотики, дрібну контрабанду чи за цим приховується детальна розробка плану майбутнього терористичного акту. Як відомо, албанці складають 1/3 всіх ув'язнених у швейцарських в'язницях, засуджених головним чином за контрабанду наркотиків. Очевидним стає те, що «Біла» Аль-Каїда буде використовувати переважно ці вже добре відпрацьовані шляхи і добре розгалужену мережу наркодилерів у європейських країнах [22, с. 57]. Особливо коли в цей бізнес поряд з грошима вплітаються і вищі релігійно-національні цілі.

Подібна схема реалізується не тільки на теренах колишньої Югославії – вона представлена лише як наочний приклад. До цього списку можна додати Кашмір, Ірак, Афганістан, куди ісламська молодь, повертаючись до «істинної віри» і «священного

джихаду», йде воювати і проходить своєрідну ініціацію, курс молодого бійця. Для них бути мусульманином – означає реалізувати «джихад-тур» в одне з тих місць, де невірні ведуть війну проти мусульман. У європейських країнах не тільки є не досконалою міграційна політика і відчувається слабка розробка стратегії асиміляції, а й значною мірою порушився зв'язок поколінь; ісламська традиція, носіями якої були батьки і діди, грає незначну роль у молодіжному середовищі, оскільки зазвичай попередній досвід старших у Європі не спрацьовує.

Що ж до ситуації у Косово, то ця територія отримала свою незалежність завдяки твердженню західних країн про унікальність даного конфлікту. Росія ж у свою чергу вимагала, щоби формула вирішення косовської проблеми була застосована і по відношенню до інших «держав», наприклад, Абхазії, Південної Осетії, Придністров'я. Але, якщо подібна «унікальність» слугуватиме виправданням і в інших історично сформованих конфліктах, поява нових територій, які лише недавно отримали свою незалежність і не цілком вибудували стратегію її геополітичної реалізації і економічної підтримки, ящик Пандори неодмінно відкриється. Надання незалежності краю пояснювалось тим фактом, що у Косово проживає понад 90 % албанців. На що сербська сторона відповідала, що раніше їх там не було й 40%, але під час Балканської війни корінні серби були вбиті або вигнані з цих земель, а їхні будинки спалені. Якщо раніше в Приштині проживало 40 тис. сербів, то сьогодні не нарахувати й 100 осіб [3].

Постає питання, чим же вирішення проблеми Косово послужити основою для прийняття на міжнародному рівні документу, котрий би чітко обумовлював поведінку і права сторін під час подібних конфліктів. У Західній Європі часто говорять, що Косово – це унікальний випадок. Що ж саме є унікальним? Якби край Косово (іншим, а не реалізованим) раптовим, якимось незаконним чином отримав незалежність, це було б прецедентом для десятків, якщо не сотень аналогічних випадків на Балканах, у Європі і в світі. Саме тому й важливо на прикладі Косово знайти дійсно універсальний принцип, котрий можна буде використати у будь-якій схожій ситуації. Але наразі край свою незалежність отримав, а схожі території й досі чекають. І, згадуючи, минулорічну війну між РФ і Грузією за «надання незалежності» Південній Осетії, Косово доведеться ще чекати часу стабільності й дійсного спокою, залишаючись сьогодні відкритою ареною для терористичної діяльності.

Американський соціолог Е. Хоффер писав, що більшість масових рухів шукає своїх adeptів серед людей особливого типу, тих, хто за тих чи інших причин відчувають, що їх життя минає даром. Він проводить паралель між тими, хто реалізував себе і тими, хто зіткнувся з крахом надій і втратив життєві орієнтири. Одні намагаються зберегти ситуацію, що склалася, інші шукають рішучих змін. А радикальні рухи з метою привернення якомога більшого числа

прихильників намагаються представити реальність у негативному світлі, щоб ідеалізувати минуле. Завдяки такому прийому у послідовників складається міф про справедливе, заново відтворене майбутнє [18].

Ісламістські угруповання часто використовують терористів-смертників і до недавнього часу панувала думка, що люди, які жертвують своїм життям, заради примарних ідейно-релігійних цілей, ведуть порожній і безцільний спосіб життя. Американський соціолог С. Атран і ізраїльський психолог А. Мерарі провели дослідження серед 62 палестинських сімей, чиї близькі здійснювали акти самопожертвування. Вони також опитали учасників цих акцій, котрі після невдалих спроб здійснити терористичний акт були заарештовані ізраїльськими військовими. Склавши психологічний портрет терориста-смертника, вчені дійшли висновку, що його не можна охарактеризувати як людину, що втратила надію, була доведена до жалюгідного існування: це були вихідці із заможних, освічених сімей. Їх близькі не помічали в них особливої релігійності. Можливість реалізації ними терористичного акту стає реальною за умови введення їх у особливий психічний стан: «У цих угрупованнях вміють маніпулювати внутрішніми емоціями людини. Її вводять у стан, подібний до того, у якому знаходиться мати, жертвуючи собою заради своєї дитини» [21].

Таким чином, дослідники спростували поширену на Заході ідею, що терорист-смертник – це психічно неврівноважений одинак, не задоволений своїм життям. Приклад Мухамеда Атти, Марвана Ашшехі, Зіяла Джаррахи, які реалізували теракт 11 вересня у США, є результатом вмілої ідеологічної роботи ісламістів. Це були молоді люди із забезпечених сімей, інтелектуали, які отримали гарну освіту в німецьких університетах. За свідченнями їх близьких, до певного моменту вони не вирізнялися особливою релігійністю. Вони мріяли зробити кар'єру на Заході чи у себе вдома. Але поступово їх поведінка почала змінюватися. Всі троє відвідували мечеть «Аль-Кудс» у Гамбурзі, де часто збирались радикальні ісламісти, деякі з них були членами «Аль-Каїди» у Німеччині, і де обговорювались ідеї антизахідного спрямування [14, с. 247]. Складовою стратегії багатьох екстремістських угруповань власне і є переміщення своєї діяльності на територію Європи. Так, групи «Аль-Каїди» в Німеччині складаються з так званих «сплячих ангелів», котрі вміють вести пропагандистську роботу, мають досвід ведення бойових дій, закінчили університети Гамбурга, Берліну, Франкфурту, Мюнхена [14].

У сучасному світі терористи користуються всіма благами демократії – свободою думки, слова, віросповідання, свободою переміщення, свободою організації й проведення зборів. Поряд з цим тероризм вважають проблемою слабких держав, де центральна влада не має сили або її просто не існує. Наприклад, на вулицях франкістської Іспанії тероризму практично не було, однак згодом, у міру того, як диктатурі приходив кінець, він з'явився на політичній сцені.

Схожі приклади характерні навіть для м'яких авторитарних режимів, які перемогли тероризм без особливих труднощів – так трапилося в Туреччині й Сирії у 80-і роки, Алжирі і Єгипті – в 90-і. Але Європа, на жаль, дуже часто не може скористатися цим досвідом. Іноді тероризму вдавалося досягти успіхів, але швидше за все він не досягав своїх цілей. У деяких же випадках тероризм приводив до результатів, протилежним тим, на які розраховували виконавці.

Однак у цілому крайній радикалізм і тероризм є таким особливим явищем, яке може час від часу виникати в історії. А в епоху, коли широкомасштабні війни стали занадто небезпечними і дорогими, тероризм став домінуючою формою насильницьких акцій і способом оголити економічні, соціальні чи політичні негаразди певної спільноти, привернути до неї увагу і очікуючи на позитивне вирішення її проблем.

Джерела та література:

1. Авксентьев В.А. Этническая конфликтология: в поисках научной парадигмы / В. Авксентьев. – Ставрополь: БЛИЦ, 2002. – 427 с.; 2. Дробижева Л. М. Социальное неравенство этнических групп: представления и реальность / Л. Дробижева. – М.: Алгоритм, 2000. – 336 с.; 3. Дятликович В. «Балканская головоломка» / В. Дятликович. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.expert.ru/authors/271933/>; 4. Ионцев В. А. Международная миграция населения: теория и история изучения / В. Ионцев. – М.: Астраль, 1999. – 356 с.; 5. Карпец И. И. Преступления международного характера / И. Карпец. – М.: Юр. лит., 2007. – 262 с.; 6. Крутов В. В. Політичний екстремізм і тероризм у сучасних умовах / В. Крутов // Тероризм і боротьба з ним / Президенту України, Верховній Раді України, Урядові України, органам центральної та місцевої виконавчої влади. – К., 2000. – Т. 19. – 147 с.; 7. Лебедев Н. М. Социально-психологические закономерности аккультурации этнических групп / Н. Лебедев. – М.: NOTA BENE, 1997. – 214 с.; 8. Моисеенко В. М. Внутренняя миграция населения / В. Моисеенко. – М.: ОЛМАПРЕСС, 2004. – 241 с.; 9. Павленко В. Н. Аккультурационные стратегии и модели трансформации идентичности у мигрантов / В. Павленко. – М.: Ультра культура, 2001. – 268 с.; 10. Политические технологии и РР. против международного терроризма. – М.: Институт Европы РАН, 2002. – 148 с.; 11. Попков В. Д. Феномен этнических диаспор / В. Попков. – М.: Транзиткрига, 2003. –

УДК: 341.24(477:498)

311 с.; 12. Психология террористов и серийных убийц: Хрестоматия. – Мн.: Харвест, 2007. – 400 с.; 13. Пядухов Г. А. Этнические группы мигрантов: тенденции притока, стратегии поведения / Г. Пядухов. – Пенза: Академия, 2003. – 282 с.; 14. Революционный невроз / Сост. Боковиков А. К. – М.: Центр, 2007. – С. 57-63.; 15. Рыбаковский Л. Л. Миграция населения / Л. Рыбаковский. – М.: Юрлитинформ, 2003. – 216 с.; 16. Рязанцев С. В. Влияние миграции на социально-экономическое развитие Европы: современные тенденции / С. Рязанцев. – Ставрополь: БЛИЦ, 2001. – 432 с.; 17. Фукуяма Ф. «Европа и терроризм» / Ф. Фукуяма. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.voanews.com/russian/search.cfm>; 18. Hoffer E. The True Believer: Thoughts on the Nature of Mass Movements / E. Hoffer. – N. Y.: Harper & Row, 2007. – p. 74; 19. Johnson Ch. Perspectives on Terrorism / Ch. Johnson // The Terrorism Reader / Laqueur W. – L.: Wildwood, 2007. – P. 237-341.; 20. The Future of political Violence: Destabilization, disorder & terrorism/ Ed. by Clutterbuck R. – Basingstoke. – L.: Macmillan, 2006. – 162 p.; 21. The Sydney Morning Herald. «The terrorism in Europe» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.smh.com.au/artickles/03/16/1079199227128.html; 22. Waugh W. International terrorism: How nations respond to terrorists / W. Waugh. – Salisbury: Doc. Publ., 2007. – 285 p.; 23. Wilkinson P. Political terrorism / P. Wilkinson. – N. Y.: John Wizey & Sons, 2004. – 159 p.

Nadiia Baltsii

Migration Processes in Europe as Driving Factors of Radical Islamists

The article examines issues of migration and their impact on regional security with regard to new approaches and forms of cooperation on the European continent. The author stresses that the emergence of new territories of conflict and instability in Europe could be a threat to security in the region and to destroy the foundations of the European Union. The situation looks sometimes as a dead end. The answer how to find a way out lies in the fact whether we will manage to achieve greater tolerance and strengthening of the ethnic assimilation policies. The situation would unlikely develop to a clash of civilization, if the ways of understanding with other nations and ethnic groups would be achieved.

Key words: migration, political terrorism, radical movements, the EU, ethnic groups.

© Сергій Бостан
(м. Чернівці)

ДОГОВІРНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ УКРАЇНО-РУМУНСЬКИХ МІЖДЕРЖАВНИХ ВІДНОСИН

Договірні-правові засади українсько-румунських міждержавних відносин сприяють та дають змогу співпрацювати обом країнам у військово-політичній, соціально-економічній, культурній та інших сферах на основі наявних дво- та багатосторонніх домовленостей, які відповідають всім нормам міжна-

родного права та свідчать про бажання обох держав поглиблювати співробітництво та діяти спільно в напрямку формування та активного розвитку зони безпеки, взаємоповаги та процвітання в межах Чорноморського регіону, де обидві країни можуть стати лідерами та гарантами даних зобов'язань.